

wespennest aan van geheel afwijkende vorm. De voorzitter zegt dat dit wel meer voorkomt. In zulke gevallen zal de wesp zich aan de omstandigheden aanpassen.

Naar aanleiding van het interessante artikel van Dr S. J. Dijkstra over Stofzaad *Monotropa hypopithys* (L.) in het Natuurhistorisch Maandblad van 30 mei 1971 (60e jrg. no. 5) meent de heer Gregoire nog enkele belangrijke feiten te kunnen aandragen, speciaal t.a.v. het voorkomen van de var. *hirsuta* (Roth) in Z. Limburg en van de bloeitijd:

„Gedurende een reeks van jaren vond ik *hirsuta* in het Eyserbos en wel op meerdere soms vrij ver van elkaar gelegen plekken. Een exemplaar hiervan bevindt zich in mijn herbarium. Ik vond het op 17 juni 1950. De sterke beharing is met de loupe nog steeds duidelijk te zien, ondanks de sterke indroging en verkleuring (zwart-bruin).

Een ander exemplaar is afkomstig uit Freignes (Z. België) d.d. 21 juni 1954. Ook vond ik een groepje van deze variëteit in het bovenste gedeelte van een der hellingbossen van het Gerendal, doch tegelijkertijd vond ik op dezelfde, (doch niet genoteerde) datum in het benedenste gedeelte van ditzelfde bos een groepje van de var. *glabra* (Rhot).

Van deze laatste var. bevinden zich in mijn herbarium 1 exemplaar van 9 juli 1952 uit Gerendal, 1 van 14 augustus 1953 uit het Osebos en 1 van 4 augustus 1962 te Merlemont (Z. België).

Wanneer ik bovengenoemde data vergelijk, meen ik te moeten concluderen, dat vroegere of latere bloeitijd niet afhankelijk is van het al- of niet behaard zijn.

Volledigheidshalve teken ik nog aan, dat ik de var. *glabra* ook nog heb aangetroffen in het Eyserbos, op de Dolsberg en bij Stokkum (omgeving Wijlre) doch in geringe aantallen.

Tenslotte neem ik aan, dat beide variëteiten ook thans nog op alle, althans meerdere van bovengenoemde vindplaatsen zullen voorkomen.”

Na de pauze vertoont de heer Felder fraaie dia's als instructie bedoeld voor de op 24 oktober te houden geologische excursie; in het verslag zal t.z.t. op de geologie van het Tertiair in onze contrèien worden teruggekomen.

MATHIJS VER STRAETEN: OM HET BEHOUD VAN DE 'MERKWAARDIGE KINDEREN ONZER FLORA'

drs. G. C. M. EGELIE
Biohistorisch Instituut, Utrecht.

Op 24 september 1904 werd tijdens een bestuursvergadering van de Nederlandsche Botanische Vereniging door Dr. Goethart „nogmaals de wenschelijkheid betoogd over het aankopen van gronden, voor onze flora van belang en hoe er met deze aankoop niet langer gedraald moest worden, wat hij door voorbeelden uit de omgeving van Weert toelichtte. Juist hier zijn nog talrijke botanisch interessante terreinen; uit particuliere bron had hij 10 - 12 H.A. aangekocht.” (Notulenboek p.14).

Een beetje voorbarig was dat laatste bericht wel, want de volgende vergadering brengt men een correctie aan: „de 10-12 H.A. nabij Weert waren nog niet aangekocht, doch met de talrijke eigenaren werd nog onderhandeld.” (p.16)

De man die in Weert de onderhandelingen voerde was Mathijs Ver Straeten. Dat blijkt uit zijn brief van 21 november aan Goethart. Hij heeft dan contact met een dozijn boeren in Stramproy. Op twee na zijn ze zover, dat ze willen verkopen, maar voor meer dan f 100,— per ha., alhoewel ze er zelf bij de aankoop maar f 40,— tot f 50,— voor neergesteld hebben. „Vindt Ge nu goed, dat ik tot f 120,— ga? Wel is dat teveel; die grond is zoveel niet waard, maar de vraag is: wilt Ge er hem voor hebben. Zooja, dan zal ik er in den loop van den winter verder werk van maken; nu dadelijk niet, want dan gaan de boeren zeker meenen dat er wat achter zit en nog onwilliger worden.”

Op 1 december krijgt Goethart weer een brief. Ver Straeten is dan op het gemeentehuis van Nederweert geweest om inlichtingen in te winnen over mogelijke aankoop van botanisch interessante terreinen. De Banen waren verkocht aan diverse personen. Het grootste stuk water was nu in bezit gekomen van „een rijke grondeigenaar, die 't als jachtveld exploiteert. Dat is dus wel niet meer te krijen!”

Het Sarsven, groot 10 ha., is eigendom van de

De Roevender Peel ten oosten van de Schoordijk waar in 1908 de Biesvaren voornamelijk voorkwam.

(foto: A. P. M. Sanders)

gemeente evenals de Roevender Peel waar *Isoëtes* in grote getalen voorkomt. Dit laatste terrein wordt door de Schoordijk in twee stukken verdeeld van ongeveer 36 en $3\frac{1}{4}$ ha. elk. „Wilt Ge dat ik met 't gemeentebestuur (de burgemeester is mij zeer bevriend) aan 't onderhandelen ga? Zoo ja, voor welk deel het eerst en 't liefst? en hoeveel geld hebt Ge er voor disponibel?”

De kwestie, welk deel van de Roevender Peel het eerst diende aangekocht te worden en hoeveel geld ervoor nodig zal zijn, lost Ver Straeten zelf op. Dat wordt duidelijk uit een tweetal brieven over dit onderwerp. Maar die werden dan ook bijna vier jaar later pas geschreven.

De eerste van deze brieven is gericht aan Vuyck. Ver Straeten is verhinderd de vergadering bij te wonen die voor de afd. A van de N.B.V. is uitgeschreven voor zaterdag 20 juni 1908. Daarom maakt hij zijn zorgen per brief bekend. Een jaar geleden is men begonnen met het 'verbeteren' van de Tungelroyse beek, d.w.z. „verbreed en verdiepen, zoodat haar gebied zoowat alle water kan kwijtraken.”

Daardoor dreigt het *Isoëtes*-terrein voorgoed verloren te gaan.

„Ik verzoek U de zaak met 't Bestuur in allen ernst te bespreken – en voor te stellen onverwijld tot handelen over te gaan.” Zelf is hij nu al twee jaar aan het onderhandelen met het gemeentebestuur van Nederweert, maar is langzamerhand „au bout de mon latin.”

Wordt er niet spoedig onderhandeld met het Waterschap en Gedeputeerde Staten, dan „vrees ik dat het voor immer te laat wordt. Hier bestaat in de laatste jaren een ware ontginningswoede waardoor onze rijke moerasflora danig wordt bedreigd.

De *Spiranthes*-terreinen zijn nu reeds onherroepelijk verloren. In de volgende maand zal ik een aantal ex. overbrengen naar een plaats waar ze voorlopig veilig zijn. 't Is wel niet het ware – maar dan bestaan ze toch nog.” (Brief no. 87, van 16 juni 1908).

Ver Straeten neemt het zekere voor het onzekere en stuurt twee dagen later een uitvoerig memorandum rechtstreeks naar de voorzitter van de vereniging. Het hele probleem wordt nog eens uiteengezet, aan de hand van een eenvoudige situatieschets, die hij erbij insluit, en die bij dit artikel voor de duidelijkheid is opgenomen.

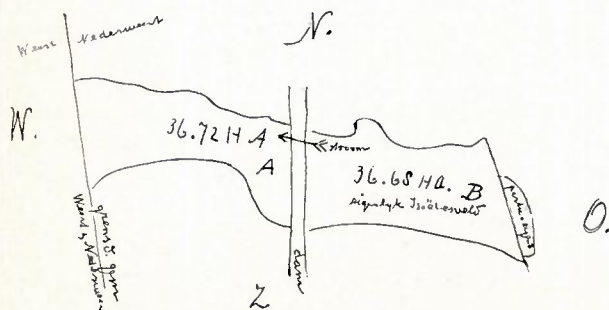
Op de eerste plaats heeft hij gekorrespondeerd met Dr. Oudemans en van hem gehoord, dat 'Natuurmonumenten' voor het *Isoëtes*-terrein niet meer dan duizend gulden kan besteden. Dit bedrag is veel te laag voor de aankoop van de gehele Roevender Peel. Dr. Oudemans voelt er daarom

het meeste voor om het gedeelte ten oosten van de Schoordijk (=B) te kopen. Dat is toch het gebied waar de Biesvaren voornamelijk voorkomt. Ver Straeten, die van de plaatselijke situatie op de hoogte is, doorziet dat dit plan – hoe goed ook bedoeld – noodlottig kan zijn. „Dit moet ik beslist ontraden – schrijft hij daarom – 't water is tevens openbare waterlossing (richting pijltje). A is onmisbaar om in B het water te behouden, daar eene afleiding voor het van boven B komende water over A moet gaan. Kwam dat nu in vreemde handen dan komt men met B vast te zitten, en B komt met A droog.

Tweedens is A te eeniger tijd, als 't ontwaterd is, gedeeltelijk geschikt voor ontginning tot weiland en dus rendabel (Als water is voor A ons doel weinig waard.)” (brief no. 94 van 18 juni 1908)

Ver Straeten vraagt nu de voorzitter van de N.B.V. uit fondsen van de vereniging ongeveer f 3000,— ter beschikking te stellen. De motivering geeft ons een goede indruk van zijn benijdenswaardige instelling. „Brenge het bezit geen geldelijke rente op 't geeft die toch voor de wetenschap en onze flora. 'k Vraag mij af hoe kan 't beter tot zijn doel worden aangewend?”

Nog eens wijst hij dan op de rampzalige gevolgen van wat men de 'normalisering' van de Tungelroyse beek noemt. Door de vrij hoge ligging van een duiker onder de spoorlijn Weert-Roermond kan het water in de Roevender Peel weliswaar maar een halve meter dalen. Maar daarmee komt het gedeelte met de beste, grootste en oudste planten al

Roevender Peel.

Schets van Ver Straeten uit 1908.

geheel of bijna droog te liggen. „Ik geef U daarom in ernstige overweging die zaak bij het Bestuur te willen bespreken” zo besluit hij zijn brief.

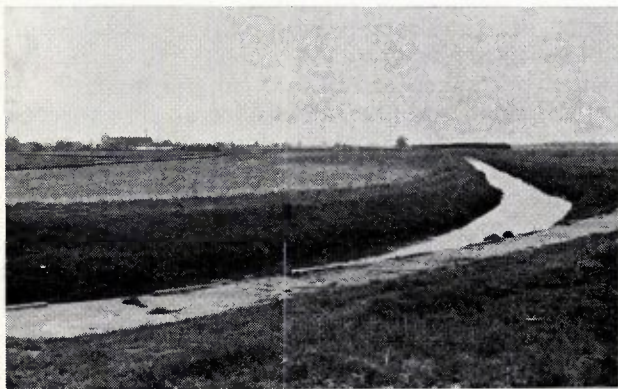
Ver Straeten had niet duidelijker op de ernst van de toestand kunnen wijzen. Hij kende het terrein en zag met eigen ogen wat er allemaal aan het veranderen was. Helaas wordt er in het verslag van die vergadering met geen woord over de zaak gerept. „Hadden de Vereenigingen, op wier weg zulks ligt toen op eenige perceelen de hand gelegd en de terreinen geïsoleerd, dan bleven tenminste de planten als natuurmonument in wezen.” (D.L.N. 20; jan. 1916, p. 328)

Het blijft hierna vier lange jaren angstvallig stil. Pas tijdens de vergadering, door de N.B.V. gehouden op 1 juni 1912, „vestigt de heer Goethart er de aandacht op dat de waterplas bij Weert gevaar loopt in te drogen, en vraagt of de Botan. vereen. in samenwerking met de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten het kwaad, gevolg van de daar ter plaatse geschiedende verveningen niet zou kunnen keeren.” (N.K.A. 1911-'12, p. 53)

Ver Straeten heeft twee jaar daarvoor bedankt als lid van de N.B.V. In het archief van de vereniging treffen wij dan ook geen brieven van zijn hand meer aan. Eind 1913 wordt hij lid van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. De strijd om het behoud van zijn 'in nood verkeerende kinderen der natuur' heeft hij dan nog niet opgegeven. „Van particuliere zijde is hier niets anders te verwachten dan teleurstelling. Niemand, van welke staat of stand, voelt er iets voor. Wil iets beschermd worden, dan kan dit alléén geschieden als de mannen der wetenschap en liefhebbers de zaak degelijk aanvatten: terreinen kopen en isoleren.” (D.L.N. 20; jan. 1916, p. 328).

Daarom verschijnt hij op de jaarlijkse vergadering, gehouden in Maastricht op de Tweede Pinksterdag, 30 juni 1915. „Op genoemde vergadering gaf de heer M. Ver Straeten inlichtingen, omtrent natuurmonumenten in de buurt van Weert. Snel – handelend moest er, zo betoogde hij, worden opgetreden, als men menige zeldzame plant daar tegen uitroeijing wilde behoeden.” (Maandblad 4 no. 7, juli 1915)

In het jaarverslag van het Natuurhistorisch Genootschap staat dan eindelijk een wat meer hoop-

De Vloet, eens moerassige heigrond, vindplaats van de Zomerschroeforchis.

(foto: A. P. M. Sanders)

gevend berichtje: „De heer Ver Straeten heeft zich de moeite gegeven om 't Genootschap in 't bezit te stellen van terreinen in de nabijheid van Weert, waarvan 't om de vele zeldzame planten die daar groeien, te betreuen zou zijn als ze bebouwd gingen worden.

Zodra 't Genootschap over de noodige gelden beschikt zal 't er toe overgaan, om op de meest doelmatige wijze deze Natuurmonumenten in ongeschonden toestand te doen voortbestaan.”

(Maandblad 4; no. 12, dec. 1915)

Wat is gebeurd? Met hulp van pastoor Munnecom in Ell en het hoofd van de school de heer Custers, was Ver Straeten erin geslaagd voorlopig de hand te leggen op het laatste stukje grond waarop *Spiranthes aestivalis* nog groeide. Hij had de pacht voor het Genootschap overgenomen, ruim 2 ha. voor f 2,40 per jaar! Die pacht zou nog een jaar of 7 à 8 duren en intussen kon men er voor zorgen de grond in eigendom te krijgen.

Opnieuw komt Ver Straeten ter sprake bij een maandvergadering ruim een jaar later gehouden op 29 maart 1916. Daar wordt door de voorzitter een brief van hem voorgelezen. Hij vraagt het Genootschap bij het gemeentebestuur van Nederweert stappen te doen om te voorkomen dat *Isoëtes* uit die gemeente zal verdwijnen. Door de aanleg van het kanaal Wessem-Nederweert, dat dwars door de Roevender Peel zal lopen, is die kwestie urgent.

In de januari aflevering van 'De Levende Natuur' heeft Ver Straeten zijn hart uitgestort in het artikel waaruit reeds meerdere keren werd geciteerd:

„Merkwaardige Kinderen onzer Flora in 't gedrang.”

Hij vertelt daarin hoe hij telkens weer teleurgesteld werd bij zijn pogingen de unieke flora te behouden. Verzoeken aan natuurwetenschappelijke verenigingen gedaan om de bedreigde terreinen te kopen, bleven zonder enig gevolg. Beloftes van de Gemeente Weert om een paar stukjes grond voor ontginning te sparen werden niet nagekomen. Het gehele terrein werd verkocht ook het *Spiranthes*-veldje. „'t Was een ideaal plekje van ruim ½ H.A. geheel geïsoleerd gelegen en met honderden *Spiranthes* plantjes begroeid, benevens *Malaxis*, *Carum vertic.* en *Parnassia*.” (D.L.N. 20; jan. 1916 p. 329).

De rentmeester van de nieuwe eigenaar beloofde in september 1913 aan Ver Straeten, dat het terrein voorlopig zo zou blijven liggen en er intussen kon onderhandeld worden. „Nog steeds wachtende op de te stellen condities ging ik er in 't voorjaar van 1914 toevallig eens langs en – stel u mijne verbazing en teleurstelling voor – 'k vond er 't prachtige *Spiranthes*-veldje herschapen in een met jonge klaver begroeiden akker.”

Een ander moeras werd door de gemeente in eigen beheer ontgonnen. Ook dat terrein ging geheel verloren al zat in de commissie, die de gemeente met het oog op die ontginning in het leven geroepen had, iemand „die deel uitmaakte van het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, iemand dus van wien men in de aller-eerste plaats moest verwachten, dat hij het behouden van een natuurmonument zou in de hand werken.” Het gaat hier over de apotheker Eug. Hupperetz, aan wie Ver Straeten die ongeveer 1 kilometer van elkaar gelegen *Spiranthes*-veldjes, met *Malaxis* en *Drosera Anglica* had aangewezen en gevraagd ze te sparen.

Zoals gezegd, ging het gehele terrein verloren.

„Op slechts een uithoekje van weinig belang bleef de ploeg weg, maar op dat stukje werden eenige wagonladingen kalk opgeslagen.” Dat veldje schijnt daarna nog te koop te zijn aangeboden aan Natuurmonumenten!

Intussen had Ver Straeten onderzocht of *Spiranthes* wellicht op een andere manier nog te redden zou zijn. Niet voor niets gaf hij zijn kursussen land- en tuinbouw. Bij herhaling bracht hij knollen met kruit en al over op grond die ogenschijnlijk hetzelfde of ongeveer hetzelfde was als op de oorspronkelijke groeiplaats. „Soms kwam er 't eerste jaar een verarmd plantje op, doch 't tweede niets meer. In de meeste gevallen bleef 't reeds dadelijk weg. Gepoogd is vele malen, en met veel voorzorg, om ze te telen in pot, gevuld met grond harer natuurlijke groeiplaats, streng geïsoleerd en uitsluitend begoten met regenwater.” (D.L.N. 20 april 1916, p. 474).

Dit artikel is dan meteen het laatste geschrift dat we tot nu toe van Ver Straeten konden achterhalen. De gegevens waarover we de beschikking hadden waren bijna even zeldzaam als de planten waarover ze handelden. Maar het was toch voldoende om Mathijs Ver Straeten te leren kennen als een man, die bleef proberen om het hem dierbaar geworden stukje Limburgs landschap en de unieke flora ervan te behouden voor een latere generatie. Jammer genoeg trof hij nog te weinig mensen die – zoals hij – de dreigende verarming van het milieu in zijn ware gedaante zagen.

In 1924 schrijven Jongmans en van Rummelen nog dat *Isoëtes* voorkomt in de Roevender Peel, de Baanen en het Sarsven. „Voor al in de Baanen zijn er vele plaatsen, waar *Isoëtes* werkelijk het voornaamste bestanddeel van het plantentapijt vormt.” (Maandblad 13; no. 8, aug. 1924, p. 112)

In 1956 volgt een artikel van J. van der Veer over 'Biesvarens in Nederland'. Alleen in de Baanen groeit dan nog *Isoëtes tenella*. (de nieuwe naam voor de door Ver Straeten genoemde *Isoëtes echinosporum*.)

„Het zal slechts mogelijk zijn – zo besluit hij zijn artikel – thans nog bestaande groeiplaatsen van de biesvaren te behouden, wanneer deze terreinen als natuurreservaten worden behandeld en er krachtige beheersmaatregelen worden genomen om ont-aarding tegen te gaan of te voorkomen.” (D.L.N. 59, no. 10, okt. 1956, p. 224) Het is de echo van een waarschuwing die Ver Straeten al veertig jaar eerder had laten horen. Waarschijnlijk was het nu echter te laat. De Stichting 'Het Limburgs Land-

schap' geeft in 1967 een boekje uit: 'Limburgse Landschappen', gids voor Natuur- en landschap-schoon in de Provincie Limburg.

Het Sarsven is dan voor een groot deel in bezit bij de Stichting. „Het voorkomen van biesvaren (1942) was een der voornaamste redenen om het Sarsven in bescherming te nemen. Helaas is in 1961 deze plant niet meer gevonden.” (p. 53)

Niettegenstaande de pogingen die Ver Straeten ondernam om bepaalde botanies interessante terreinen te behoeden voor ontginning, was hij toch ook niet tegen elke vorm van ontginning. Juist door die ontginningen van heide- en veengrond werden met kunstmest en zaden van voedergewassen heel wat voor ons land vreemde planten ingevoerd. En veel van die planten werden het eerst door Ver Straeten ontdekt. Wanneer de beschikbare gegevens zijn uitgezocht, kan het verhaal daarvan wellicht als slotartikel aan deze reeks worden toegevoegd.

DAG BLOEMEN, DAG MAANVARENS

Op de Kanaaldijk langs de Noordervaart onder de gemeente Nederweert groeide elk jaar een aantal van de zeldzame maanvarens *Botrychium lunaria*. Iedere rechtgeaarde natuurliefhebber verheugde zich hierover.

Hoewel wij ze in 1970 niet konden vinden bleek er in het voorjaar 1971 toch weer een aantal aanwezig te zijn, hoewel slechts 7 plantjes. De reservaatbewaker van het Staatsbosbeheer de heer J. van Bree uit Meijel houdt deze vegetatie goed in de gaten maar tot zijn ontsteltenis ontdekte hij op 21 juni dat alle plantjes waren uitgegraven. Ronde gaatjes in de grond lieten zien waar ze eens gestaan hadden.

Hiermede is ook deze zeldzame plant vermoedelijk voor goed uit deze contreien verdwenen.

Ik geef dit door omdat ik van mening ben dat dit slechts door goed-ingewijden en met deze moeilijk te vinden plantjes bekend zijnde natuurvrienden gedaan kan zijn, niet door het z.g. grote publiek dat altijd de schuld krijgt.

Ze zullen nu wel ergens in een tuintje in Nederweert, Weert of Meijel te vinden zijn.

Dag maanvarens.

J. Th. ter Horst